

Recenzie – Book Review

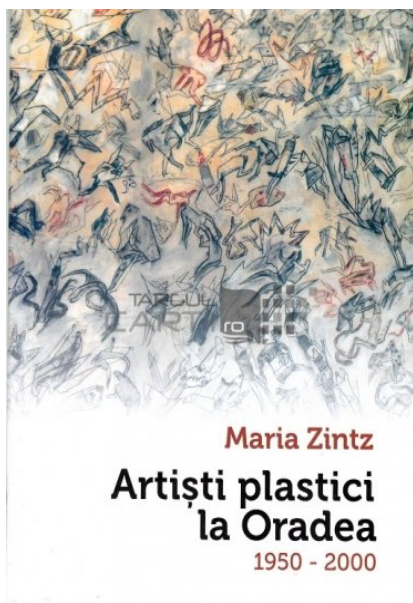

**Maria Zintz, *Artiști plastici la Oradea 1950-2000*,
Editura Logos 94, Oradea 2018, 424 p. + 384 de ilustrații color
cu lucrări ale artiștilor prezențați**

Istoricul de artă Maria Zintz a publicat o lucrare deosebită despre artiștii orădeni dintre anii 1950-2000. Apariția cărții a fost cu atât mai necesară, cu cât în anul 2000 a publicat lucrarea „Artiști plastici la Oradea între 1850-1950”. Se împlineste prin această apariție un crez și o datorie deontologică a istoricului de artă față de spiritul cetății, față de prezent și față de posteritate.

Cartea este impresionantă ca dimensiune și prin volumul de muncă care în mod normal ar fi revendicat un colectiv de cercetători. Documentația utilizată este în fapt rezultatul muncii de cercetare dezvoltat de autoare în deceniile anterioare, nu doar în ultimii ani. Cu alte cuvinte este o carte îndelung documentată, dar care a fost sintetizată în ultimii ani. Cronicile scrise despre arta plastică din Oradea și în general despre arta plastică din România, dublată de

munca de cercetător la Muzeul Țării Crișurilor din Oradea, de mai bine de 40 de ani, ne dezvăluie fundamentul științific pe care s-a clădit această carte. Un argument care deschide textul de specialitate explică mecanismele care au dus la cristalizarea volumului, contactele cu artiștii, logica abordării subiectului, dificultățile întâmpinate, argumentarea apariției și intuiția unor perspective.

Lucrarea se structurează în patru părți cu desfășurare cronologică și logică stilistică. Arta plastică la Oradea în anii '50, Arta plastică în Oradea în anii '60-'70, Generația '80 în artele vizuale la Oradea și Sculptura și artele decorative. Se adaugă la final o bibliografie generoasă din care identificăm și activitatea de specialitate extrem de susținută a autoarei și prezența respectabilă din mediul de specialitate. În acest sens concură și un Curriculum

Vitae Maria Zintz care oferă informații utile pentru înțelegerea întregului demers istoriografic. Toată informația scrisă este argumentată vizual de un bogat conținut ilustrat, cu lucrări plastice reprezentative din perioadele analizate, desfășurate demonstrativ între paginile 298-424.

Capitolul „Arta plastică la Oradea în anii '50”, debutează cu o prezentare generală a perioadei, cu o introducere în caracteristicile naționale și locale ale vieții artistice de după război. Formulările clare și bine documentate desprinse dintr-o bibliografia națională sunt interpretate cu punctuale aprecieri personale legate de fenomenul cultural al epocii. Noua „plastică culturală” instituită după model sovietic prin care oamenii de artă au fost aserviți noii ideologii comuniste este exemplificată printr-o serie de articole din presa locală care reflectă situația particulară a centrului cultural de la Oradea, în contextul general al realismului socialist. Momentele expozițiilor reprezentative regionale cu presiunea „noilor cerințe”, modalitatea de jurizare și repertoriul tematic ales de artiști sunt exemplificate printr-o documentație riguroasă decriptată din publicațiile cotidiene parcurse. În acest context se realizează prezentarea artiștilor: Traian Goga, Veronica Goga, Karoly Torday Gross, Niculiță Papp, Ștefan Rodan, Roman Mottl, Hortensia Mottl, Aurel Pop, Paul Fux, Jenő Korodi, János Krisofi, Francisc Demenyi, Andrei Adam, Coriolan Hora, Mihai Tompa, Tibor Tolnay, Victor Cupșa. Fiecare artist beneficiază de o scurtă prezentare biografică și de o analiză a evoluției artistice, inclusiv cu trimiteri spre principalele surse istoriografice. Din considerente de unitate

a structurii lucrării s-a păstrat cu mici excepții justificate, o abordare destul de unitară – prin această abordare se desprinde conceptul exhaustiv al abordării, în cheia unui dicționar al artiștilor orădeni.

Capitolul „Arta plastică la Oradea în anii '60-'70” precizează schimbările ideologice din preajma anului 1965, cu „aparenta liberalizare culturală, apoi din ce în ce mai restrictivă”. Atmosfera dezghețului este explicată la Oradea prin înnoirea subiectelor abordate, prin sosirea unor artiști tineri, prin contactele cu arta occidentală și unele schimburi cu spațiul cultural maghiar. Excursul din istoriografia națională este completat cu cronicile expozițiilor orădene și cu remarcarea principalelor direcții creatoare și a principalelor personalități active în plan cultural. Activismul și experimentalismul epocii este remarcat și prin amplificarea materialelor de specialitate care au documentat și analizat în istoriografia de specialitate „fenomenul Oradea”¹.

În acest capitol sunt structurate informații biografice, de analiză stilistică și surse istoriografice despre opera artiștilor: Géza I. Biró, Barna Szabó, Iosif Bartovics, Zoltán Kádár, Ana Maria Barbonța, Miklós Jakobovits, Alexe Kiss, Ladislau Lata, Elisabeta Székely Apperger, François Pamfil, László Ákos, Vilmos Bölöni, Nistor Coita, Stela Vesa, Lia Brândaș Rusu, István Aggod, Aurel Roșu, Gheorghe Gherman, János Miklós, Maria Urszinyi, Epaminonda Tiotiu. Se menține logica abordării unității prin diversitate și completarea cv-ului artistic cu aprecieri argumentate istoriografic, dar cursivita-

---

¹ Olga Bușneag, *Viața artistică în atelierele Oradei*, în *Arta plastică*, București, nr. 12, 1972, pp.18-28.

tea textului relevă o bună cunoaștere a fiecărui artist prezentat și înțelegerea din interior a fenomenului cultural analizat.

Capitolul „Generația '80 în artele vizuale la Oradea” pune în valoare o perioadă de mari schimbări în cultura orașului într-un sincron cu ultimele tendințe ale timpului. Introducerea în caracteristicile perioadei analizate se realizează prin mai multe subiecte cheie, studiate de cercetător prin materiale independente precum: Arta experimentală; Bienala Tinerilor, Alba Iulia; Expoziția Dialog II; Expoziția Dialog, 1981; Performance; Arta procesuală; Conceptualitatea în obiecte; Flux 1; Intermedia; Expoziția „Medium” - Sfântu-Gheorghe; Atelier '35 - Baia Mare. Fiecare dintre abordările tematice sunt dovada implicării în studierea momentului artistic contemporan și expresia capacității de integrare a evenimentului cultural local în contextul mult mai larg al reperelor naționale și europene. Fenomenul artei experimentale este tratat de la începuturile sale la Oradea, din 1981 în Dialog cu o operă din istoria artei plastice. Au participat Gheorghe Aursulesei, Varnava Bihari, Ovidiu Budurean, Ioan Bunuș, Judith Egyed, Karoly Ferenczi, Aniko Gerendi, Dorel Găină, György Jovián, Ladislau Mureșan, Miklos Onucsan, Iulia Robotos, Maria Urszinyi, Zoltán Zsako. Se argumentează influențele evenimentelor de la Budapesta și respectiv Basel asupra tinerilor din Oradea, cu descrierea principalelor momente, reprezentanți și perspectiva istoriografică a acțiunii. Din cele peste 250 de lucrări ale tinerilor participanți la Bienala Tinerilor din 1985 se oferă o prezentare selectivă a experimentelor propuse de Aniko Ge-

rendi, Miklos Onucsan, Cornel Abrudan, Gyongyi Kerekes Ujvárossy, Laszlo Ujvárossy și Rudolf Bone. Se documentează aspectele de noutate care și-au dovedit perenitatea și viabilitatea în anii care au urmat în cadrul evoluției artistice din Oradea. Impactul artei experimentale este analizat și prin Expozițiile Dialog, 1981 și 1985, cu inițiativele lui Dan Perjovschi, Dorel Găină, Ioan Aurel Mureșan, Maria Minchievici, Ioan Augustin Pop, Karoly Ferenczi ș.a.m.d. O serie dintre artiștii activi acum la Oradea ajung să activeze și să impulsioneze și alte centre artistice din România sau din Ungaria. Artiștii din grupul Dialog au fost foarte inventivi și recurg la mijloace diverse de exprimare neconvenționale: mail art, colaj, assemblance, acțiuni, fotografie, instalație, happening, scris etc, regenerate și actualizate în prezentarea din Flux 1. Activitatea orădenilor este urmărită și prin participările în expozițiile de la Sfântu-Gheorghe, din 1981, la evenimentul intitulat Medium - moment important pentru coagularea și chiar impunerea modalității de exprimare a tinerilor plasticieni din România. În mod similar se urmărește și activitatea de la Atelier '35 cu secțiunile intermedia, transavangarda, desenul și artele decorative din evenimentul de la Baia-Mare din 1988. Remarcăm pe lângă analiza produsului artistic și selecția unor interviuri cu impact² și reactualizarea unor puncte de vedere exprimate prin istoriografia de specialitate³.

² Aurel Chiriac, *în dialog cu Dan Perjovschi*, în *Familia*, 9 februarie, 1998, pp. 123-125.

³ László Ujvárossy, *Arta experimentală în anii optzeci la Oradea*, Editura Idea Design & Print, Cluj-Napoca, 2012.

Într-un material separat se definesc mecanismele Performance și prima implementare a genului printr-o acțiune a artistului Ioan Bunuș din 1983 și apoi cu accente pe câteva proiecte, cum ar fi cele ale artistei Lia Perjovschi. S-a preferat prezentarea acestor forme de exprimare, cu trimitere la forma în care se regăsesc în cartea lui Ujvárossy tocmai pentru a reactualiza răspunsurile alternative oferite de artiștii orădeni la arta oficială a epocii. Prin Conceptualitate în obiecte descoperim o nișă spre preocupările de la Oradea din perimetrul interpretării obiectuale cu conexiuni în art povera, transavantgardă și neoexpresionism contemporan. Sub influența experimentelor timișorene și a absolvenților repartizați de la Cluj s-a cristalizat cu experiența reprezentanților autohtoni un nucleu care s-a autonomizat prin conturarea unor mecanisme specifice de creație și inovație artistică. Prin Arta procesuală se analizează apariția fenomenului artistic implicațional din anul 1989 și expoziționalele care au premers Dezghețul societății. Acțiunea efemeră a intervenției ca proces în desfășurare care sensibilizează prin parcurs și conceptul gestului artistic sunt reactualizate prin principalii protagoniști ai momentului. Cu Intermedia se abordează soluțiile de comunicare concepute între expresia artistică pură și noile tendințe ale tehnologiei, iar după 1989 universul artistic virtual se redimensionează în pas cu noile tendințe contemporane. În acest capitol sunt „fișați” artiștii: György Jovián, Barna Holló, Ovidiu Budurean, Ioan Bunuș, Anikó Gerendi, Károly Ferenczy, Dorrel Găină, Elena Kruch, Ștefan Gyalai, Ștefan Torkoș, Ioan Augustin Pop, László Ujvárossy, Arpad Deák, Ioan Aurel Mure-

șan, Vioara Bara, Csaba Lázin, Ovidiu Sălăgean, Florian Heredea, Gyöngy Kerekes Ujvárossy, Ovidiu Pascu, Dorin Damaschin, Emil Dobriban, Maria Minchevici și Paul Blânda.

Un capitol separat, individualizat prin tehnica artistică, îl reprezintă „Sculptura și artele decorative” în care sunt analizate operele artiștilor: Iosif Fekete, Iosif Szabó, Iosif Mathé, Elisabeta Tözsér, Julia Lerchner, Rodica Stanca Pamfil, Emilia Weisz, Iosif Farkas, Zitta Fekacs Lepizsan, Margit Kotsis-Nagy, Rodica Ungureanu, Gheorghe Praja, Márta Jakobovits, Cornel Durgheu, Etelka Erzsébet Péli Emődi, Rudolf Bone, Dumitru Paina, Egyed Judith, Nicolae Otto Kruch Jr., Zoltán Zsakó, Gheorghe Aursulesei, Mária Molnár, Imre Dobai, Doina Tătar. Chiar dacă nu se individualizează capitolul printr-o introducere în atmosferă așa cum ne-a obișnuit, remarcăm o subordonare față de capitolul precedent.

Cartea se încheie cu o Bibliografie selectivă, dar generoasă ca întindere, grupată în: Enciclopedii, Lexicoane; Cărți, albume, studii; Cataloage și Periodice, ziare, reviste prin care se poate deduce importanța științifică a lucrării, urmată și de un scurt curriculum vitae. Formația de cercetător în cadrul unei instituții muzeale și implicarea activă în fenomenul plasticii contemporane se poate deduce și din bogata listă de contribuții istoriografice a autoarei și multitudinea surselor utilizate în formularea lucrării.

Selecția cu reproducerea lucrărilor de la finalul cărții păstrează echilibrul desfășurării textului și oferă informații just selectate, dar și într-o prezentare armonioasă. Prin această modalitate de structurare putem să reparcurgem prin

exemplificări vizuale conceptul textelor scrise și să înțelegem conceptul întregului demers istoriografic. Organizarea cărții cu materialele scrise în prima parte și respectiv cea cu imagini reprezentative la final, oferă o amprentă tehnică, cu accent pe corectitudinea comunicării.

Cartea „Artiști plastici la Oradea 1950-2000” scrisă de Maria Zintz este un model de bune practici pentru cercetătorii din muzee și galeriile de artă, un model de muncă bine făcută, un demers continuat cu dragoste și responsabilitate, care nu încetează în afara instituției ci îi urmărește pe cercetătorii pasionați pe tot parcursul vieții. Recunoaștem în stilul de abordare, amprenta școlii clujene de istoria artei, dar și spiritul așezat al ardeleanului care înțelege să-și facă datoria și să-și ducă munca începută până la capăt, atent și corect la menționarea tuturor categoriilor etnice și a modelelor multiculturale prin care se mențin oportunitățile diversității și ale marilor conexiuni culturale.

Cunoașterea vieții artistice contemporane nu se poate realiza fără asemenea demersuri care să studieze viața culturală din centrele de creație regională, iar pe baza lor se vor putea cristaliza marile sinteze ale artei din spațiul românesc din ultima sută de ani.

Cartea este materialul de bază pentru un proiect de restituiri despre care chiar autoarea mărturisea că îl vede ca pe o construcție în facere sau, și mai frumos, ca pe un copac la care mai cresc ramuri, dar în opinia noastră, în perioada următoare, nu se mai poate scrie o istorie a artei orădene, dar și din Transilvania și România, din ultima jumătate de secol, fără să se țină cont de rezultatele cercetărilor publicate de istoricul de artă, profesor universitar dr. Maria Zintz.

VASILE DUDA